

vastloopt in het bestuurlijke moeras van Nederland. In het daaropvolgende kabinet-Schoof schrapt BBB-landbouwminister Femke Wiersma het woord ‘transitie’ uit alle nota’s. Hoe heeft dit kunnen gebeuren? En waarom is er nog steeds geen gevolg gegeven aan de uitspraak van de Raad van State, de hoogste rechter in Nederland, dat de natuur betere bescherming verdient? Nog steeds loopt de bouw van huizen en wegen vertraging op omdat vergunningen uitblijven.

Ik meldde me in 2017 voor de politiek omdat het landbouwbeleid al zo lang stilstond. Eerdere pogingen om de landbouw in beweging te krijgen, zoals die van landbouwminister Brinkhorst, werden in korte tijd teruggedraaid. Ook latere pogingen om vanuit het bedrijfsleven te verduurzamen strandden. Dit boek beschrijft hoe dynamisch stilstand kan zijn, met landbouw als thema en mijn pogingen iets te veranderen als onderwerp. Je kunt niet volhouden dat er niets is gebeurd, wel dat er nog te weinig is bereikt.

HOOFDSTUK 1

DE TUINDERIJ VAN OOM TJEERD

Mijn moeder Ella kwam uit een tuindersgezin in Heerenveen en was na de mulo (vergelijkbaar met de mavo) eerst gaan werken in de eigen bloemenwinkel. Later ‘emigreerden’ mijn ouders vanuit het hoge noorden naar Haarlem. Mijn geboorte in 1968 als nakomer was niet helemaal de bedoeling, of zoals mijn vader het zei: ‘Je bent niet gepland, maar zeer welkom.’ Mijn oudere broer Hans en zus Klara gingen het huis uit toen ik een jaar of 8 was. Al ver voor mijn geboorte had mijn moeder door een hersenbloeding twee weken in coma gelegen. Hierdoor liep ze moeilijk en sprak ze met moeite en haperend, maar toch kon ze zonder iets te zeggen veel uitdrukken. Ik heb er de neiging aan overgehouden zinnen van mensen af te maken, maar er is ook weleens tegen mij gezegd dat ik daardoor nooit de taal van het gevoel, mijn moedertaal, heb geleerd. Als kind speelde ik tijdens schoolvakanties met neef Max vaak op de tuinderij en in de omliggende velden in Heerenveen, waar nu nog slechts een klaverblad ligt van de A32. Op de radio hoorde je ‘Guus kom naar huus’ van Alexander Curly. De broer van mijn moeder, oom Tjeerd, had samen met tante Klaasje de tuinderij van mijn opa overgenomen. Het was

geen groot bedrijf en de mogelijkheden tot uitbreiden waren beperkt.

Einde familiebedrijf

Toen begin jaren zeventig van de vorige eeuw de olieprijsen sterk stegen, werd het steeds duurder om de kassen te verwarmen. Op een dag zag ik mijn vader een envelop aan mijn tante geven met daarin een aantal niet-alledaagse bankbiljetten. Mijn tante was in tranen. Later werd de tuinderij verkocht en gingen oom Tjeerd en tante Klaasje in een van de drie torenflats in Heerenveen wonen. De oliecrisis had ze uiteindelijk genekt. In de jaren zeventig waren de gasprijzen eveneens sterk gestegen, de stijging aan het begin van de jaren tachtig deed hun tuinderij de das om. Veel later kreeg oom Tjeerd de ziekte van Parkinson, waarvan steeds meer aanwijzingen komen dat die een beroepsziekte van boeren en tuinders is. Hij was nooit zuinig geweest met bestrijdingsmiddelen op de tuinderij, en de kast met middelen stond altijd open. Een tuinderij hoort bij een familie, want je groeit erin op. Het opdoeken ervan liet dan ook een leegte na, maar toch was het zelden een onderwerp van gesprek. Toen ik later in een debat in de Tweede Kamer een keer vermeldde dat de tuinderij van mijn oom failliet was gegaan, was mijn tante ontdaan. Ze waren niet failliet gegaan, want ze hadden de bank met de verkoop van het huis en de tuinderij tot de laatste cent terugbetaald. De eer was gered, maar niet het bedrijf.

Glyfosaat en parkinson (2018-2024)

Elk voorjaar kleuren grasvelden in Nederland geel, omdat het gras doodgespoten wordt met glyfosaat, een onkruidbestrijdingsmiddel, hoewel het doodspuiten van gras weinig te maken heeft met de bestrijding van onkruid. Vaak moet het gras plaatsmaken voor mais of zelfs bloembollen. Dit onterechte gebruik van glyfosaat is vooral gemakkelijk en goedkoop. Onschuldig is het niet, en het middel wordt veel te veel gebruikt. Vanuit de wetenschap komen steeds meer waarschuwingen over het verband tussen glyfosaat en de ziekte van Parkinson. Frankrijk heeft deze ziekte inmiddels erkend als een beroepsziekte voor boeren, vooral wijnboeren. Om dit onnodig gebruik van glyfosaat te beperken, leek het mij logisch om het doodspuiten van graslanden te verbieden. Omdat we in de coalitie-Rutte III (2017-2021) geen afspraken hadden gemaakt over bestrijdingsmiddelen en ik dus over de vrijheid beschikte om te zoeken naar meerderheden met andere partijen, vond ik buiten de coalitie een meerderheid in de Kamer voor een verbod op het doodspuiten van graslanden, maar het landbouwministerie voerde de opdracht van de Kamer niet uit, omdat er geen juridische basis voor zou zijn. In reactie daarop kreeg ik een Kamermeerderheid zover om de parlementair advocaat in te schakelen. Zij onderbouwde dat de wetgeving wel degelijk toestond deze toepassing te schrappen. Desondanks bleef het minis-

terie weigerachtig. Beweging kwam er pas in dit dossier in 2023 naar aanleiding van de verlenging van de Brusselse goedkeuring, waarover beroering was ontstaan vanuit de medische beroepsgroep. Ook had de Europese Commissie toegegeven dat de toelatingsprocedure gebrekkig was, omdat er niet werd getest op neurodegeneratieve aandoeningen als parkinson. Vanuit de Kamer organiseerde de vaste commissie voor Landbouw een hoorzitting met wetenschappers, onder wie de hoogleraar Bas Bloem, die groot gezag geniet op het gebied van parkinson. Zijn betoog liet aan duidelijkheid niets te wensen over, omdat hij aannemelijk maakte dat ons een parkinsonepidemie te wachten stond. Om mijn collega's van andere partijen te laten zien wat voor vreselijke ziekte dit is, nodigde ik mensen met parkinson uit om erover te vertellen. Met het gevoel dat dit opriep en met de feiten in de hand lukte het om de Kamer tegen de verlenging van de Europese toelating van glyfosaat te laten stemmen. Het kabinet weigerde echter om deze motie uit te voeren. Wel kwam het landbouwministerie nu – na zoveel jaren – met de aankondiging het doodspuiten van graslanden met glyfosaat te gaan verbieden.

Ik werd geboren in het Elisabeth Gasthuis aan de Gasthuisvest in de binnenstad van Haarlem. Later werd het gebouw een muziekschool, waar ik elke week een vruchteloze poging waagde om piano te leren spelen. Ik groeide op in een jarenzestignieuwbouwwijk in Haarlem: rechte straten, gale-

rijflats en braakliggende landjes waar nog niet gebouwd werd. Zonder dat ik het in de gaten had, was het een probleemwijk. Schalkwijk had geen beste naam, maar we hadden het goed in ons rijtjeshuis dat mijn vader Fokke begin jaren zestig had kunnen kopen. Hij kwam uit een rood nest: mijn opa was lid van de SDAP, de voorloper van de PvdA, en van de blauwe knoop, een vereniging die zich richtte op het terugdringen van drankmisbruik onder arbeiders. Mijn opa was fietsenmaker en brugwachter. Mijn vader was de jongste uit een gezin van negen kinderen en mocht, in tegenstelling tot zijn oudere broers en zussen, na de lagere school doorleren op de mulo. Zijn eveneens uit het noorden vertrokken broers werkten bij de Hoogovens in IJmuiden. Mijn vader was heel erg zuinig, waardoor ik als kind dacht dat we weinig geld hadden. Een terrasje zat er niet in, wel elke twee jaar een nieuwe auto, meestal een Opel. Met avondcursussen schopte mijn vader het tot belastingconsulent. Hij werkte zich op bij een chique bank waar veel gestudeerde collega's werkten, door hem ook wel aangeduid als 'blablafiguren'. In tegenstelling tot mijn vader waren zijn collega's rap van de tongriem gesneden, ook al wisten ze niet altijd precies hoe een geval feitelijk in elkaar zat. Mijn vader wist precies hoe het zat, maar kon dat niet altijd overbrengen. Ik weet niet van wie ik het heb, maar praten kon ik wel als kind. Ik was een jaar of 10 toen oom Tjeerd mij vroeg of ik later niet de politiek in wilde.

Probleemwijk Schalkwijk

De lagere school was een makkie voor mij en ik mocht in 1980 als een van de weinigen van de klas naar het vwo. Naast

Voor mijn ouderlijk huis aan de Italiëlaan in Schalkwijk, Haarlem
(Foto: Charles Dumas)

school bestond mijn jeugd uit veel spelen en hutten bouwen op de nog niet bebouwde landjes in de wijk. Klimmen vond ik geweldig, vooral in de bouwprojecten. Daarbij kwam goed van pas dat ik drie keer in de week ging turnen in de Badhuisstraat in Haarlem. Landbouw was nog ver weg, al hield ik wel heel erg van de schoolmoestuin. Vanaf mijn 8e jaar kreeg ik elke woensdagmiddag les op de zeilschool. Later solliciteerde ik als 15-jarige als zeilinstructeur en hoewel je daar eigenlijk 18 voor moest zijn, werd ik aangenomen. Die zomer van 1983 gaf ik drie weken achter elkaar les. Ook omdat het 's avonds nog wel eens laat werd met de andere instructeurs, sliep ik veel te weinig. In de derde week was ik er zo slecht aan toe dat ik in de middagpauze het terrein van de haven op liep om flink uit te huilen van vermoeidheid. Soms moet je even op je tanden bijten als je wat wilt meemaken.

Schoolmoestuin

Toen ik op de lagere school zat, heb ik enorm veel plezier gehad in de schoolmoestuin. De smaak van zelf geteelde worteltjes staat me nog helder voor de geest, evenals de trots waarmee ik ze mee naar huis bracht en mijn moeder ze voor het avondeten bereidde, met een theelepelsuiker om het af te maken. Omdat de verbondenheid met ons voedsel en gezondheid begint bij kinderen, leek het mij als net beginnend Kamerlid een goed idee dat ieder kind een schoolmoestuin krijgt. Je kunt het ook mooi combineren met biologieles, dus liet ik hier een proefballonnetje over op. Het *Algemeen Dagblad* kopte groot met dit idee, en er reageerden heel veel mensen, vooral zij die zelf zo'n initiatief hadden genomen of wilden nemen. Duidelijk was dat er ook geld bij moest om dit idee te realiseren. Uiteindelijk is het voor een deel gelukt, maar weerstand was er ook. Onze onderwijswoordvoerder Paul van Meenen vreesde een nieuwe verplichting voor scholen en probeerde het idee onschadelijk te maken met de frase: het zullen geen 'schoolmoettuinen' worden.

In mijn eerste jaren op de enorme scholengemeenschap deed ik aan toneel. Naast improvisatietoneel speelden we het stuk *Our Town* van Thornton Wilder. Terwijl ik overdag veel spijbelde – zeker met mooi weer ging ik liever het water op – was ik na schooltijd vaak op school te vinden. Ik zat in de medezeggenschapsraad, was voorzitter van de feestcom-

missie en genoot ervan om te roepen dat we weer een spetterend evenement hadden georganiseerd. We stonden doorgaans zelf aan de deuren van de school om de kaarten te controleren. Vanwege mijn magere lijf trok ik dan een grote jas aan en zette een hoed op. Geen kaartje, geen toegang. Schoolgenoten wilden nog weleens vriendjes van buiten meenemen. Toen ik ze een keer om deze reden de toegang weigerde, gingen er stenen door de ruiten van de school. Later die week wachtten ze me op om me – zoals ze zeiden – te gaan ‘hoeken’. Zover kwam het niet, want op een of andere manier wist ik me uit de benarde situatie te praten. In die middelbareschooltijd heb ik me uit menige bedreigende toestand weten te redden; een vaardigheid die me later in de Tweede Kamer nog van pas zou komen.

Een Europees netwerk van natuurgebieden

De oliecrisis in de jaren zeventig van de vorige eeuw en vooral het allereerste spotje van Postbus 51, over de aarde die als een kaars langzaam opbrandt, hadden een blijvende indruk achtergelaten. Inspirerende politici als Pieter Winsemius en Ed Nijpels (beiden vvd) namen de eerste maatregelen tegen zure regen, afvalbergen en vuile rivieren. Ik was er inmiddels van overtuigd dat we beter met de aarde moesten omgaan, maar had geen idee hoe precies. Ook gelet op mijn buitenschoolse activiteiten kwam de studieadviseur met een brochure aanzetten van een nieuwe studie: bestuurskunde in Leiden. Een opleiding voor de publieke zaak, dat leek me wel wat, al kon ik me er nog geen voorstelling van maken wat die dan precies inhield. De studie beviel aanvankelijk maar matig. Het was niet moeilijk,

maar allemaal wat abstract. We noemden onze studie de kortste weg naar een titel.

In de tweede helft van de jaren tachtig van de vorige eeuw was de Europese eenwording net in een stroomversnelling gekomen, onder de leiding van de voorzitter van de Europese Commissie Jacques Delors. De donkere jaren tachtig, vol bezuinigingen en werkloosheid, eindigden met inspirerend leiderschap vanuit Europa, dat zich in de jaren negentig voortzette. De commissie publiceerde de eerste plannen voor een Europees netwerk van natuurgebieden: Natura 2000. Ook was net het Erasmusprogramma gestart, dat studenten de gelegenheid bood in andere Europese landen te studeren. Ik mocht als een van de eerste Erasmusstudenten naar de Belgische stad Leuven, waar ik een programma Europese Integratie volgde. Bij terugkomst in Leiden ging ik verder studeren aan het Centrum voor Milieukunde. Deze combinatie beviel goed, omdat de abstracte bestuurskunde zich goed bleek te lenen voor het analyseren en oplossen van concrete milieuproblemen.

Na alle vakken milieukunde te hebben gevolgd, werkten we met vijf studenten aan een publicatie over de rol die grensoverschrijdende rivieren kunnen spelen in een nog op te zetten Europees netwerk van natuurgebieden.¹⁴ We deden dat onder begeleiding van het latere GroenLinks-Kamerlid Marijke Vos. Europese rivieren waren de laatste honderd jaar rechtgetrokken in kanalen, waardoor regen- en smeltwater veel te snel naar de zee vloede en steden als Keulen of Nijmegen regelmatig overstroomden. Door oude rivierarmen te herstellen en uiterwaarden te benutten, kregen rivieren en de natuur weer ruimte en konden ze een belang-

rijke rol spelen als verbindingszone tussen natuurgebieden. Nederland publiceerde in 1989 een natuurbeleidsplan met het idee van een netwerk van natuurgebieden, de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), met kerngebieden, bufferzones daaromheen en verbindingszones ertussen. Later zou Nederland natuurlijk rivierbeheer op grote schaal gaan toepassen in het project Ruimte voor de Rivier. Tijdens ons onderzoek reisden we door Europa op zoek naar geslaagde voorbeelden waarin natuur- en rivierbeheer samengingen. Natuurlijk gingen we ook naar Brussel, waar we diep in de krochten van de Europese Commissie ambtenaren interviewden die bezig waren met de vormgeving van het toekomstige natuurbeleid. Aan de muur van een kantoortje hing een poster met een weergave van alle Europese natuurgebieden bij elkaar. Erboven stond: Natura 2000.

Initiatiefnota's: klimaatadaptatie en de Noordzee (2018)

Tijdens mijn studie leerde ik hoe je de natuur kunt inzetten voor onze veiligheid. Deze gedachte nam ik mee de Tweede Kamer in. Als Kamerlid kun je een initiatiefnota indienen, die een omschrijving bevat van het probleem dat je aan de orde wilt stellen en welke concrete oplossingen je daarvoor hebt. Een initiatiefnota krijgt dezelfde behandeling als een nota van de minister, dus met een schriftelijke vragenronde en een debat waarbij de minister het Kamerlid bijstaat als adviseur. Dit is een mooie manier om onderwerpen te

agenderen, zoals klimaatadaptatie. Nederland krijgt als geen ander land te maken met de gevolgen van klimaatverandering voor de beschikbaarheid van drinkwater, voor veenweidegebieden, voor kustverdediging en het beheer van onze rivieren. Kern van de nota was dat je de natuur kunt gebruiken om klimaatverandering op te vangen. Niet dure betonnen dijken, maar snelgroeïende kwelders kunnen ons bijvoorbeeld beschermen tegen de zeespiegelstijging. Toen GroenLinks aan een soortgelijk project bleek te werken, brachten we de nota over klimaatadaptatie gezamenlijk uit. Door de uitvoerige behandeling ervan ontstond er meer begrip bij de collega's over de wijze waarop natuur en waterbeheer kunnen samengaan. Dit leidde uiteindelijk tot het (gedeeltelijk) weer nieuw leven inblazen van het project Ruimte voor de Rivier.

De Noordzee verdiende eveneens meer politieke aandacht, en ook hierover schreven we een initiatiefnota. Het is een gebied dat vijf keer zo groot is als Nederland. Scheepvaart, defensie, natuur, visserij en energie werken er langs elkaar heen. Vooral vissers kwamen in de knel door de uitbreiding van windparken. En ook op de Noordzee kunnen natuur en andere thema's goed samengaan. Als je de ruimte in windmolenparken bijvoorbeeld gebruikt voor natuur en de kweek van zeewier, dan kunnen vissers een rol spelen bij het oogsten ervan. Door functies slimmer te combineren, verklein je de strijd om de ruimte. Met behulp van Stichting de Noordzee werkten we aan de initiatief-